

Linnut

vuosikirja 2013

LUONNONTIETEELLINEN
KESKUSMUSEO

Suomen muuttohaukat vuonna 2013

Tuomo Ollila

Edellisen kerran muuttohaukkaa on ollut esillä Linnut-vuosikirjassa 2007 (Ollila & Koskimies 2008). Artikkelissa käsiteltiin tuolloin muuttohaukan suojelutasa Suomessa. Sen jälkeen muuttohaukkakanta on kasvanut ja lajin levinneisyysalue on laajentunut. Tässä artikkelissa esitetään tietoja muuttohaukan nykyisestä levinneisyydestä, kannan koosta ja poikastuotosta. Lisäksi esitetään arvio kannan kehityksestä tulevaisuudessa.

Seuranta-aineistot ja nykyiset menetelmät

Nykyinen seuranta-aineisto perustuu ennen kaikkea Pentti Linkolan 1950-luvun

lopulla keräämään laajaan koko valtakunnan kattavaan aineistoon vanhoista mutta jo tuolloin autoituneista pesäpaikoista (Linkola 1959, 1960, 1961, 1964). Pesäpaikkojen järjestelmällinen tarkastus aloitettiin 1970-luvun loppupuolella Maailman Luonnon Säätiön WWF:n tuella (Wikman 1983, 1990, 1993, 1995). Seuranta tehostui jatkuvasti ja on kattanut käytännössä lähes kaikki tunnetut reviiirit 1990-luvun puolivälin jälkeen, jolloin ympäristöministeriö velvoitti Metsähallituksen vastaamaan maastotyöstä ja valtakunnallisen muuttohaukkarekisterin ylläpidosta (Ollila 2006a, 2006b, Ollila & Koskimies 2008).

Pääosa pesäpaikoista tarkastetaan vain

kerran pesimäkauden aikana, tavallisimmin isojen pesäpoikasten aikaan 5.–20.7. Mikäli pesässä ei ole poikasia, tarkastaja tutkii lähiympäristöä etsiäkseen merkkejä mahdollisesti tuhoutuneesta pesinnästä tai lintujen oleskelusta reviiirillä. Vapaaehtoiset rengastajat ja muut lintuharrastajat, vuonna 2013 kaikkiaan 27 henkilöä, tarkastavat pääosan pesäpaikoista. Metsähallituksen oman henkilökunnan osuus maastotyöstä on viime vuosina jonkin verran kasvanut ennen kaikkea Pohjois-Lapissa. Pesätarkastuksen yhteydessä noin 85 prosenttia poikasista rengastetaan ja suurimmalle osalle rengastetuista poikasista laitetaan myös värirengas.

Tyypillinen muuttohaukan pesäpaikka hyvin vetisellä avosuolla Keski-Lapissa. Nest of Peregrine Falcon on the wet aapamire in Central Lapland. PETTERI POLOJÄRVI

Vapaaehtoiset harrastajat sekä Metsähallituksen henkilökunta etsivät uusia reviirejä sopivilta pesimäpaikoilta ja lajista kertyneiden satunnaishavaintojen perusteella sekä uusia pesiä vanhoilta reviireiltä. Tarkastustiedot kootaan vuosittain Metsähallituksen ylläpitämään valtakunnalliseen muuttohaukkarekisteriin. Vuosittain tarkastetaan 85–90 prosenttia tunnetuista reviireistä. Tarkastamatta jääneistä reviireistä suurin osa sijaitsee Lapin syrjäisillä seuduilla.

Muuttohaukan levinneisyys

Muuttohaukka pesi 1900-luvun puoliväliin asti koko Suomessa, mutta tiedot Pohjois-

Suomesta, levinneisyyden nykyiseltä ydinalueelta, olivat hyvin puutteellisia. Muuttohaukat katosivat ympäristömyrkköjen takia 1950-luvulla yhtäkkiä muutamaa yksittäistä paria lukuun ottamatta Etelä- ja Keski-Suomesta, ja maan eteläpuolen viimeisetkin pesivät parit olivat hävinneet 1970-luvun alkuun mennessä.

Nykyinen levinneisyysalue (kuva 1) käsittää Pohjois-Suomen sekä yksittäisiä pareja Suomenselällä ja Pohjois-Karjalassa. Viimeisen kymmenen vuoden aikana muuttohaukan levinneisyys on laajentunut sekä etelään että pohjoiseen (kuva 2). Viime vuosina pesimäaikaiset havainnot ovat lisääntyneet varsinkin Pohjanmaan alueelta. Mahdollisesti nämä havainnot kertovat muutaman tuntemattoman haukkareviirin olemassaolosta nykyisen levinneisyysalueen ulkopuolella. Olisikin mitä suotavinta, että kiinnostus muuttohaukkojen pesäpaikkojen etsintään nykyisen levinneisyysalueen eteläpuolella kasvaisi.

Kannan koko

Enimmillään muuttohaukkoja on saattanut pesiä Suomessa noin 700 paria, mahdollisesti hieman enemmänkin (Merikallio 1958, Linkola 1959, 1960, 1961, 1964). Alhaisimmillaan muuttohaukkojen määrä oli 1970-luvun alussa, jolloin oli jäljellä

ainoastaan 20–30 paria (Aro 1973, Wikman 1983).

Vuoden 2013 lopussa tunnettiin 378 sellaista reviiriä, jolla laji on yrittänyt ainakin kerran pesiä vuoden 1970 jälkeen. Vuosina 2009–2013 näistä oli ainakin kerran asuttuna 290 reviiriä ja vastaavalla ajanjaksolla ainakin yksi pesintä todettiin 263 reviirillä. Tuntemattomien reviirien määrä on vähintään 30 reviiriä, pääosin nykyisellä levinneisyysalueella, mutta myös sen ulkopuolella. Vuonna 2013 pesivän kannan koko oli 263–290 paria.

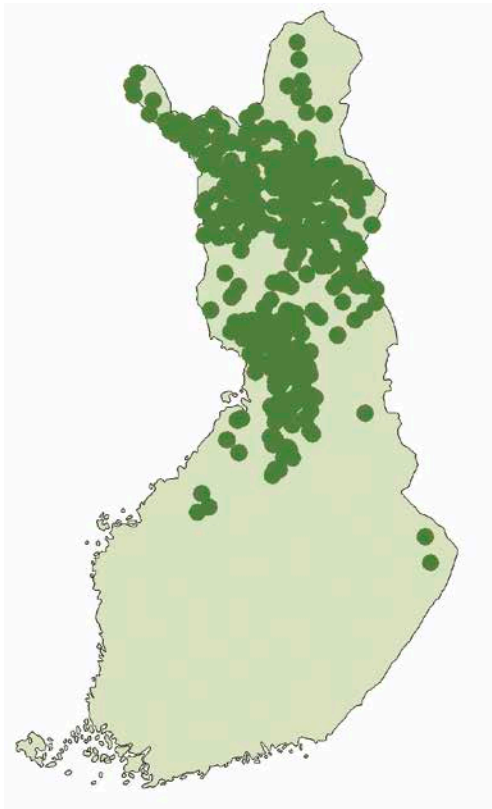
Pesäpaikat

Suomen muuttohaukoista pesii soilla noin 80 prosenttia. Tyypillinen pesäsuu on laaja ja vetinen aapasuo, jossa pesäpaikkana on suon laajin ja vaikeapääsyisin rimmikkoalue. Viime vuosina pareja on asettunut myös aiempaa pienemmille soille, mutta niilläkin on aina jonkin kokoinen rimmikkoalue, jolla pesä sijaitsee.

Reviirejä, joiden pesät sijaitsevat kalliojyrkänteillä, tunnetaan kaikkiaan 42. Tunturi-Lapin lisäksi kalliopesijöitä on Koillismaalla. Muuttohaukka ei rakenna varsinnaista pesää, vaan tyytyy raapimaan munnille pienen syvennyksen yleensä heinäiselle tai sammaleiselle alustalle suolla tai kalliojyrkänteen hyllyllä. Joskus pesä saat-

Osa muuttohaukoistamme pesii kallioilla Tunturi-Lapissa ja Koillismaalla. Some Peregrine Falcons are nesting on cliffs in Northern and Eastern Lapland. PETTERI POLOJÄRVI

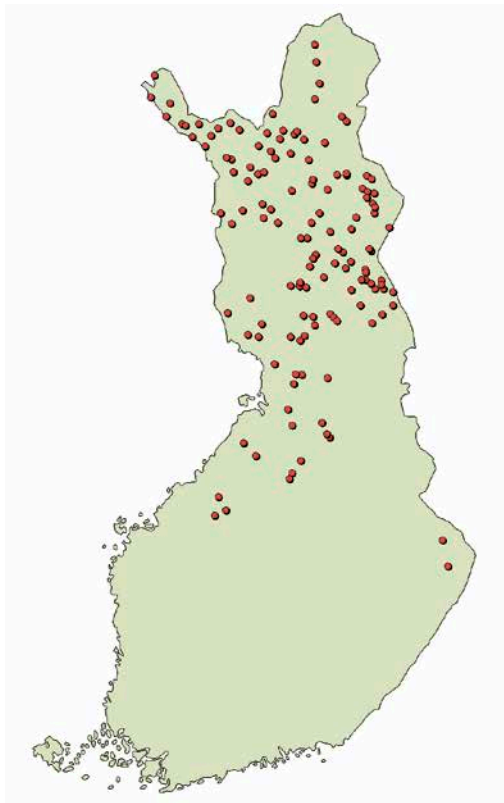

Kuva 1. Muuttohaukan levinneisyys vuonna 2013.

Fig. 1. Breeding range of the Peregrine Falcon in 2013

Noin viiden viikon ikäinen lähes lentokykyinen muuttohaukan poikanen. About five weeks old young, almost ready to fly. PETERI POLOJÄRVI

Kuva 2. Vuosina 2004–2013 löydetyt uudet muuttohaukkareviit.

Fig. 2. New peregrine territories in 2004–2013.

taa olla jonkun muun lajin kalliolle rakentamassa risupesässä. Tarkastustoiminnan aikana puupesä on todettu kaikkiaan 23 ja vuosittain todetaan kolme-viisi puupesintää. Yleensä ne ovat joko kalasääsken tai merikotkan rakentamissa pesissä, mutta muidenkin isojen risupesien on todettu kelpaavan muuttohaukalle.

Lähimmillään parit ovat pesineet 4–5 km:n etäisyydellä toisistaan. Isoilla suoalueilla voi pesiä useampia pareja yleensä metsäisten alueiden erottamalla rimmi-koilla.

Pesimätulos

Muuttohaukan pesimätulos vaihtelee vuodesta toiseen lähinnä pesimäkauden alkuvaiheen, toukokuun–kesäkuun alun, säiden ja ravintotilanteen mukaan. Erityisesti kylmät ja sateiset alkukesät alentavat pesimätulosta. Huonoina vuosina pesinnät näyttävät onnistuvan paremmin kalliolla kuin soilla ja on ilmeistä, että kalliolla hautovat linnut ovat paremmassa suojassa sateilta ja kylmilta tuuilta.

Vuosien 1997–2013 aikana tarkastetuista reviereistä on ollut asuttuina keskimäärin 49 % (vuosittain 37–60 %). Pesintä on onnistunut samalla ajanjaksolla keskimäärin 44 %:lla (33–54 %:lla) tarkastetuista reviereistä. Todellisuudessa asuttujen revierien

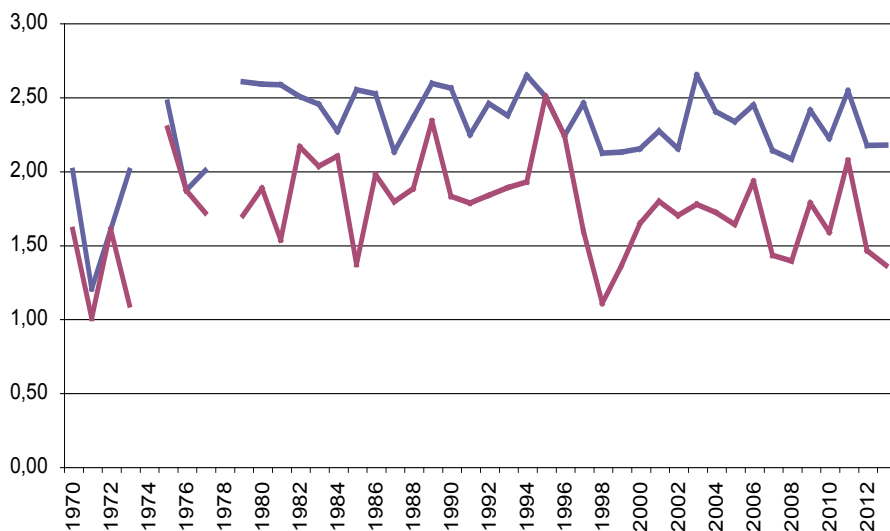
määrä on suurempi, mutta heinäkuun alussa tehdyissä tarkastuksissa vaatii pesinnän alkuvaiheessa keskeytyneiden pesintöjen toteaminen erittäin paljon työtä ja asia jää siksi usein varmistamatta.

Rengastusikäisten poikasten määrä onnistuneissa pesinnöissä on ollut vuosina 1970–2013 keskimäärin 2,37 (vuosittain 1,20–2,65, kuva 3). Poikasia asuttua revieriä kohden oli samaan aikaan keskimäärin 1,77 (vuosittain 1,00–2,50, kuva 3). Poikastuotto oli alhaisimmillaan 1970-luvulla.

Muuttohaukan tulevaisuus

Muuttohaukka on luokiteltu Suomessa erittäin uhanalaiseksi (EN) lajiksi. Luonnonsuojeluasetuksessa se on määritelty erityisesti suojeltavaksi lajiksi. Lisäksi muuttohaukka kuuluu EU:n lintudirektiivin liitteen I kiireellistä ja tehokasta suojelua edellyttäviin lajeihin.

Nykyisin merkittävin este levinneisyysalueen laajentumiselle etelään on aikaisempien pesimäympäristöjen tuhoutuminen. Huomattava osa Etelä-Suomen entisistä pesimäsoista on tuhoutunut ojitusten takia, ja monet 1900-luvun alkupuolella asutut kalliojyrkänteet ovat muuttuneet rauhottomiksi asutuksen ja muun ihmistoiminnan lisääntymisen myötä. Turvetuotanto on tuhonnut ja uhkaa edelleenkin tuhota mo-

Kuva 3. Muuttohaukan rengastusikäisten poikasten keskiarvo onnistuneissa pesinnöissä (sininen viiva) ja asuttua reviiriä kohden (punainen viiva) vuosina 1970–2013.

Fig. 3. The average number of Peregrine Falcon nestlings per successful breeding (blue line) and per occupied territory (red line) Finland in 1970–2013.

nia haukkoja erityisesti Pohjanmaalla. Kaikesta huolimatta eteläisessä Suomessa on edelleen runsaasti muuttohaukoille sopivia kallioita sekä vähäinen määrä suojelutalustoita, joille haukka voisi asettua.

Ympäristömyrkyt voivat edelleen olla uhka muuttohaukalle, vaikka monien 1900-luvulla haitallisiksi osoittautuneiden yhdisteiden (esim. DDT ja sen johdannaiset) käyttö on vähentynyt. Tilalle on tullut uusia kemikaaleja. Ruotsin muuttohaukoista on todettu jäämiä palonestoaineista, ja niiden munankuoret ovat edelleen DDT:n johdannaisien vaikutuksesta 5–8 % ohuempia kuin 1940-luvulla (alimmillaan 20–25 % ohuempia, Lindberg 2006). Luontoon pääsee yhä kasvava joukko synteettisiä kemikaaleja, joiden vaikutuksia ja ennen kaikkea yhteisvaikutuksia muiden kemikaalien kanssa ei tunneta. Muuttohaukka on esimerkiksi maakotkaa ja tunturihaukkaa alttiimpi petolintu ympäristömyrkköjen haitallisille vaikutuksille, koska se muuttaa Länsi-Eurooppaan ja Luoteis-Afrikkaan asti ja kerää elimistönsä kemikaaleja laajemmalla alueella kuin paikalliset lajit.

Muuttohaukkojen värirengastus

Suomi on ollut vuodesta 2007 lähtien mukana pohjoismaisessa muuttohaukkojen värirengastusprojektissa, joka aloitettiin Ruotsissa ja Norjassa jo vuonna 1988. Hankkeen ensisijaisena tarkoituksena on selvittää pesivien haukkojen syntymäpaikkoja. Vuoden 2007 jälkeen on Suomessa värirenkailla rengastettu vuosittain 150–200 muuttohaukka. Näistä on tä-

hän mennessä nähty uudelleen noin 50. Pääosin havainnot ovat ulkomailta, mutta muutamia havaintoja on myös Suomesta ja, mikä hienointa, myös pesäpaikoilta. Näin on todettu esimerkiksi Muoniossa syntyneen poikasen siirtyneen pesimään Ranuulle.

Jotta värirengastuksesta saataisiin se hyöty, mitä tavoitellaan, tulisi haukkoja kuvata pesäpaikoilla aiempaa enemmän. Nykyinen kameratekniikka mahdollistaa aiempaa parempilaatuiset kuvat lentävistä tai istuvista linnuista. Suositeltavin keino on, että rengastajan mukana olisi toinen henkilö, joka keskittyisi pelkästään emolintujen kuvaamiseen. On varmaa, että värirengastettuja haukkoja pesii Suomessa todennäköisemmin satoja kuin kymmeniä, joten kuvattavaa riittää.

Kiitokset

Kiitokset kaikille vapaaehtoisille rengastajille ja lintuharrastajille kenenkään nimeä erikseen mainitsematta korvaamattomasta työstänne muuttohaukan seurannan ja suojelun hyväksi. Jotkut teistä pesätarkastajista ovat olleet mukana muuttohaukan seurannassa yli 40 vuotta! Kiitokset myös kaikille niille luonnossa liikkujille, jotka olette ilmoittaneet havainnoistaan haukkaseurannan käyttöön. Teidän havaintojenne avulla on löytynyt lukuisia uusia reviirejä.

Kirjoittajan osoite:

Metsähallitus, Luontopalvelut
PL 8016
96101 Rovaniemi
tuomo.ollila@metsa.fi

Kirjallisuus

Aro, M. 1973: Suomen muuttohaukat v.1972. – Suomen Luonto 32: 50–59.
Lindberg, P. 2006: Projekt Pilgrimsfalk 2005. – Årsrapport Projekt Pilgrimsfalk (julkaisematon).
Linkola, P. 1959: Jalohaukan kohtalo Suomessa. – Suomen Luonto 18: 3–19, 34–48.
Linkola, P. 1960: Jalohaukka 1959. – Suomen Luonto 19: 20–23.
Linkola, P. 1961: Jalohaukka 1960. – Suomen Luonto 20: 39–41.
Linkola, P. 1964: Jalohaukka 1961–63. – Suomen Luonto 23: 5–11.
Merikallio, E. 1958: Finnish Birds. Their distribution and numbers. – Fauna Fennica 5: 1–181.
Ollila, T. 2006a: Raportti maakotkan, merikotkan Oulun ja Lapin lääneissä, muuttohaukan ja tunturihaukan pesätarkastuksista vuonna 2006. – Metsähallitus (julkaisematon).
Ollila, T. 2006b: The Peregrine Falcon (*Falco peregrinus*) in Finland. – Teoksessa: Koskimies, P. & Lapshin, N. V. (toim): Status of raptor populations in eastern Fennoscandia. Proceedings of the Workshop, November 8–10, 2005, Kostomuksha, Russia, s. 117–119. Karelian Research Centre of the Russian Academy of Sciences & Finnish-Russian Working Group on Nature Conservation, Petroskoi.
Ollila, T. & Koskimies, P. 2008 Maakotkan ja muuttohaukan suojelutalo Suomessa. – Linnut-vuosikirja 2007 8-17.
Wikman, M. 1983: Suomen muuttohaukkakannan muutoksista 1970–82. – Lintumies 18: 31–34.
Wikman, M. 1990: Allikosta ojaan: Suomen muuttohaukat 1980-luvulla. – Lintumies 25: 54–58.
Wikman, M. 1993: Muuttohaukka. – Teoksessa: Forsman, D. (toim.): Suomen haukat ja kotkat, s. 229–237. Kirjayhtymä, Rauma.
Wikman, M. 1995: Uusi uljas tuleminen. Suomen muuttohaukat 1990–1994. – Linnut-lehti 30 (3): 21–23.

Summary: The status of the Peregrine Falcon in Finland in 2013

■ The breeding population of the Peregrine Falcon might have been ca. 700 pairs in the 1940s, before the global crash due to DDT and other pesticides. Only 20–25 pairs were left in the early 1970s, after which the species recovered markedly, mostly thanks to restricted use of the harmful chemicals. The present population is 263–290 pairs, about 80 % of pairs are nesting almost exclusively in wet and open peatlands and 42 pairs are nesting in cliff ledges in northern Lapland and in the Koillismaa area. Yearly 3–5 pairs are nesting also in the trees, usually nests of Osprey and Sea-Eagle. In spite of the rapid continuous increase in the number of pairs, the breeding range has extended southwards slowly but some marks can be seen that peregrine is spreading to the southern Finland. In 1997–2013, on average, 49% of the controlled territories have been occupied by Peregrine Falcons (annually 37–60%). In 1997–2013 on average, 44% of the nests have been successful (33–54%) from year to year. In the period 1970–2013, the mean number of big nestlings was 2.37 per successful nest (annually 1.20–2.65), and 1.77 per occupied territory (1.00–2.50), respectively. The lowest level of breeding success was at the beginning of 1970's.